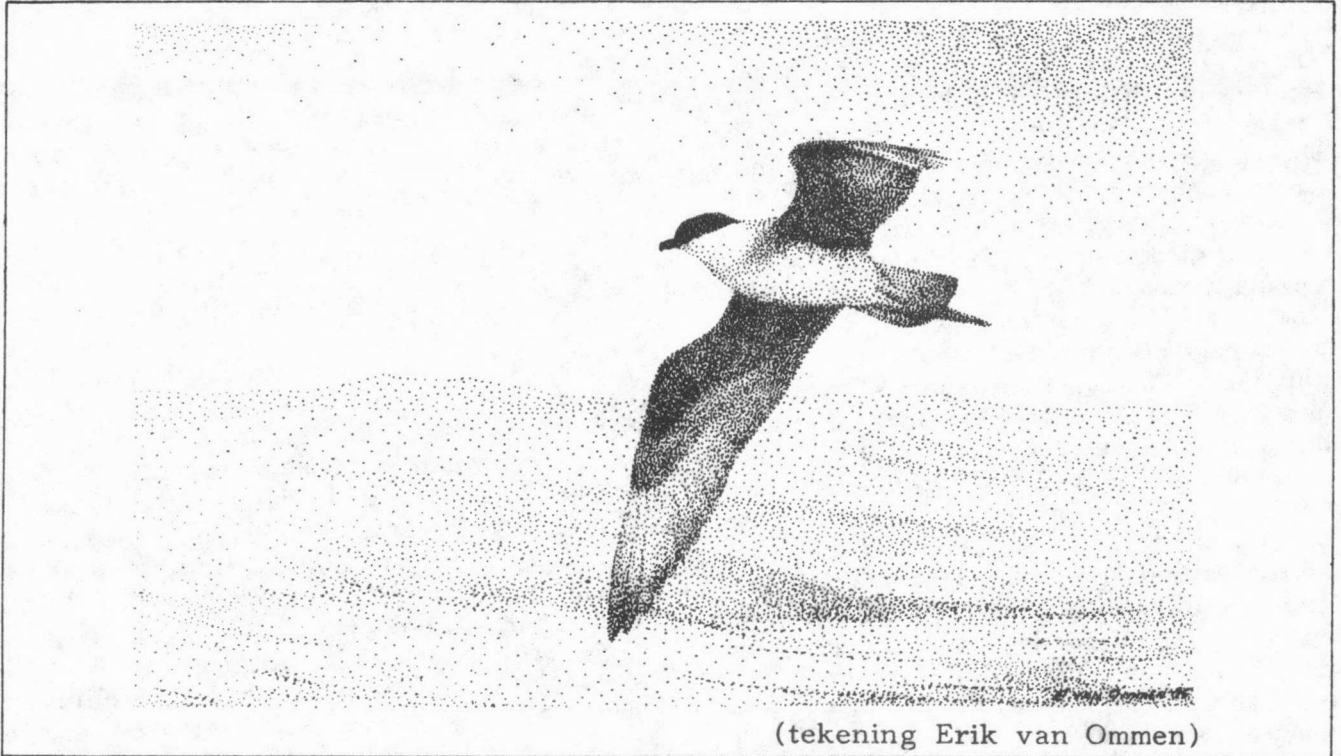

artikelen

trek en voorkomen van de kleine jager bij de eemshaven in de herfst van 1983 en 1984

Henk en Kees Koffijberg.

(tekening Erik van Ommen)

De Kleine Jager (*Stercorarius parasiticus*) broedt vooral in gebieden binnen de Noordpoolcirkel; daarnaast zijn er broedplaatsen op IJsland, in Zuid-Noorwegen en rond de Oostzee (Cramp & Simmons 1983).

In Nederland wordt de soort vooral waargenomen langs de Noordzeekust en dan met name in de periode augustus-oktober (Camphuysen & van Dijk 1983). "Vogels van de provincie Groningen" (Boekema e.a. 1983) vermeld voor de periode 1901-1982 55 ex. verdeeld over 41 waarnemingen. Tijdens systematische trektellingen in de herfst van 1983 en 1984 bleek echter dat de Kleine Jager langs de Groningse kust veel talrijker voorkomt dan over het algemeen wordt aangenomen. In dit artikel willen we proberen hiervan een overzicht te geven.

Het grootste deel van de trektellingen werd uitgevoerd vanuit de werkhaven bij de Eemscentrale. Incidenteel werd ook geteld vanaf de kop van de oos-

telijke havenpier. Laatstgenoemde post is met name met ruw weer niet erg geschikt omdat elke beschutting ontbreekt. In de werkhaven is onder alle weersomstandigheden beschutting aanwezig in de vorm van een radartoren en koelwaterinstallaties. De tellingen werden verricht door met een sterk vergrotende kijker (20x70, 20x80) over zee te kijken.

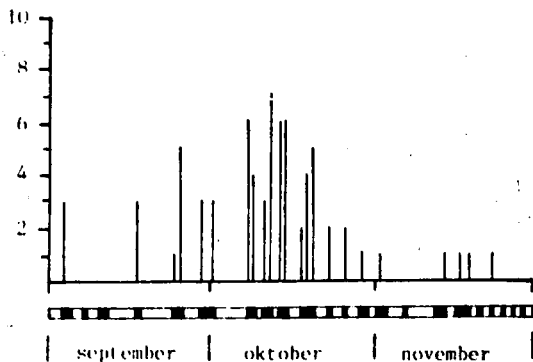
In 1983 werden alleen gegevens over aantal en vlieggedrag (rondvliegend, trekkend) consequent genoteerd. Omdat bleek dat het op deze manier onmogelijk was een goed overzicht te krijgen van het aantalsverloop (zie ook Koffijberg & Koffijberg 1984) werden in 1984 veel meer gegevens verzameld. Van iedere Kleine Jager werden, zo mogelijk, leeftijd en fase genoteerd. Met behulp van een telescoop (20-60x) was dit meestal wel mogelijk, ook gezien de geringe afstand waarop de jagers vaak passeerden. Daarnaast werd aandacht besteed aan gedrag en fourageerwijze. Om uit te zoeken of

er dagen achtereen dezelfde vogels aanwezig waren, werden zoveel mogelijk schetsen en uitvoerige beschrijvingen van het verenkleed gemaakt. Daardoor kon met zekerheid een aantal verschillende individuen worden vastgesteld. Dit aantal vormt samen met het aantal trekkende jagers een minimum van 71 ex. De tellingen hadden geen vaste aanvangstijden. In 1983 werd op willekeurige tijden geteld, in 1984 werd in ieder geval 's ochtends geteld (begintijd meestal tussen 7.00 u. en 8.00 u.). In hoeverre dit invloed heeft op het aantal waargenomen Kleine Jagers is onduidelijk, vaak werden de hele dag steeds dezelfde vogels gezien.

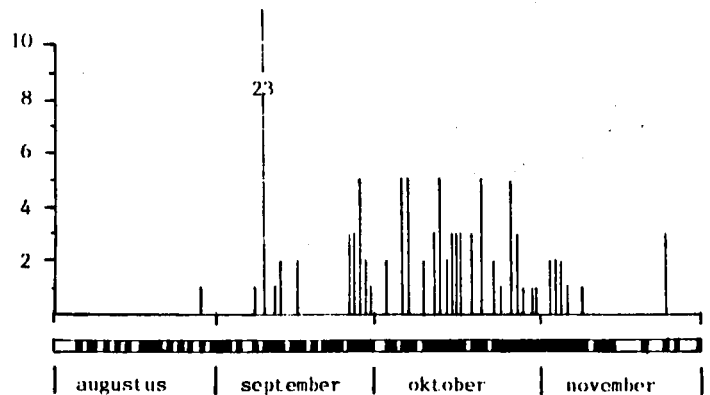
In 1983 werden 21 tellingen gehouden in de periode 24 september-28 november (75 uren). Vanwege de onvolledigheid van deze tellingen is daarnaast gebruik gemaakt van waarnemingen die buiten de trektellingen vallen. In 1984 is geteld in de periode 1 augustus-30 november (78 tellingen, 281 uren).

Het merendeel van de in dit verslag gebruikte gegevens is dan ook gebaseerd op de tellingen in 1984. Materiaal uit 1983 is alleen gebruikt voor de samenstelling van het aantalsverloop en het vaststellen van de weersinvloeden.

Het voorkomen van de Kleine Jager is weergegeven in de figuren 1 en 2.

Figuur 1: Aantal waarnemingen per dag, september-november 1983 (n=72) Teldata zijn op de onderste balk met zwart aangegeven.

Figuur 2: Aantal waarnemingen per dag, augustus-november 1984 (n=111) Teldata zijn op de onderste balk met zwart aangegeven.

We zien dat er in augustus en de eerste helft van september weinig jagers aanwezig zijn, een uitzondering hierop is 10 september 1984 toen tijdens een stormachtig weer 23 ex. passeerden. Pas in de derde dekade van september en begin oktober begint de Kleine Jager een dagelijkse verschijning te worden. Deze tendens zet zich voort tot eind oktober, daarna lopen de aantallen iets terug. In november werden nog maar weinig vogels waargenomen, hierbij dient echter opgemerkt te worden dat de 'lege' periode in november 1984 waarschijnlijk het gevolg is van ongunstige weersomstandigheden (mist), waardoor de jagers onopgemerkt bleven. De Kleine Jagers werden gezien op 22 november (1983) en 25 november (1984).

Wanneer we de gegevens van de Eemshaven vergelijken met die van de Noordzeekust (Camphuysen & Van Dijk 1983) blijkt er een opvallend verschil in het voorkomen gedurende de maanden september en oktober. Langs de Noordzeekust worden de meeste Kleine Jagers geteld in september, terwijl dit in de Eemshaven omgekeerd is, n.l. de meeste ex. in oktober. Dit is duidelijk te illustreren m.b.v. het presentiepercentage dat wordt berekend door het aantal uren waarin Kleine Jagers zijn waargenomen te delen door het totale aantal uren in de desbetreffende periode, in dit geval september en oktober. Zie tabel 1.

Tabel 1: Presentiepercentages van de Kleine Jager voor de Eemshaven en de Noordzeekust.

	sept.	okt.
Eemshaven	34	54
Waddeneilanden	56	19
Noord-Holland	70	37
Zuid-Holland/Zeeland	70	40

Ook uit andere gegevens (Boekema e.a. 1983) blijkt dat er in oktober veel Kleine Jagers langs de kust van Groningen voorkomen.

Doordat de jagers vaak op geringe afstand werden waargenomen was het mogelijk betrouwbare informatie te verzamelen over de fase-verdeling (donker/licht). Van 57 ex. kon de fase worden vastgesteld; 53% behoorde tot de lichte fase en 47% tot de donkere.

Vogels van de lichte fase komen vooral in het noordelijk deel van het broedgebied voor, de donkere fase is dominerend in de meer zuidelijk gelegen broedgebieden (Glutz von Blotzheim & Bauer 1982). In de Eemshaven was geen opvallend verschil in doortrekverloop per fase te onderscheiden, alleen in september werden iets meer vogels van de donkere fase gezien (zie tabel 2).

Tabel 2: Fase-verdeling in %, periode augustus-november 1984.

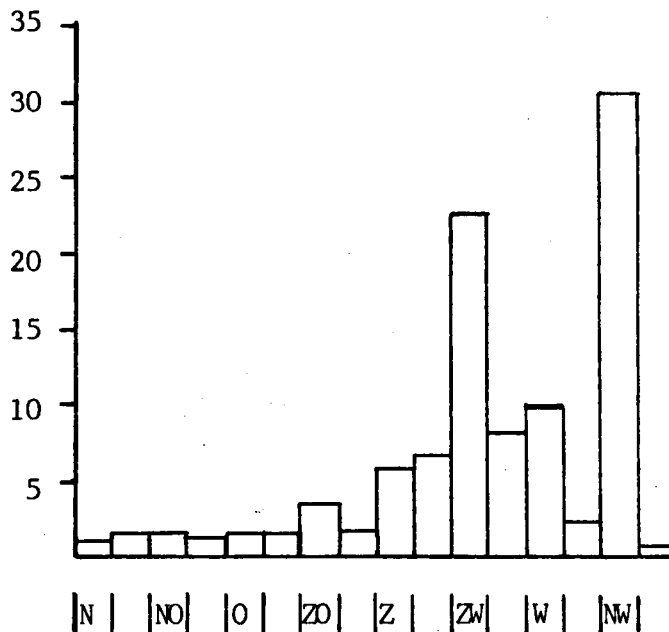
maand	augus.			septemb.			oktob.			novemb.		
dekade	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
licht	-	-	-	33	-	60	44	50	67	67	-	-
donker	-	-	-	38	67	40	44	43	33	33	-	-
onbek.	-	-	100	29	33	-	12	7	-	-	-	100
n=				1	24	3	5	9	14	9	3	3

Van 64 ex. was het mogelijk de leeftijd te bepalen. Het bleek dat juveniele jagers in de meerderheid waren met 64%. Dit percentage ligt waarschijnlijk nog iets hoger omdat 10% van de jagers niet op leeftijd kon worden bepaald. Gedurende vrijwel de gehele periode waren juvenielen in de meerderheid.

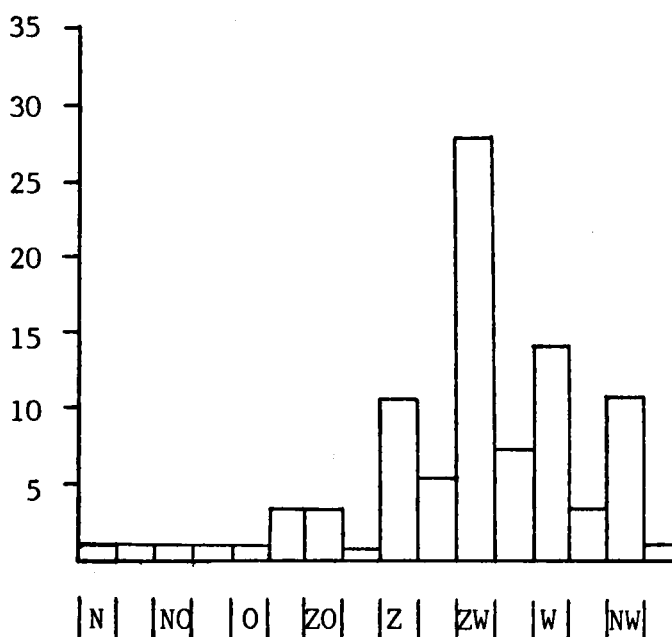
Tabel 3: Leeftijd-verdeling in %, periode augustus-november 1984.

maand	augus.			septemb.			oktob.			novemb.		
dekade	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
juv.	-	-	-	46	67	60	44	71	89	100	-	-
adult	-	-	-	50	33	40	44	21	11	-	-	-
onbek.	-	-	100	4	-	-	12	8	-	-	-	100
n=				1	24	3	5	9	14	9	3	3

Kleine Jagers waren bij elk weertype aanwezig (Fig. 3 en 5) alleen bij

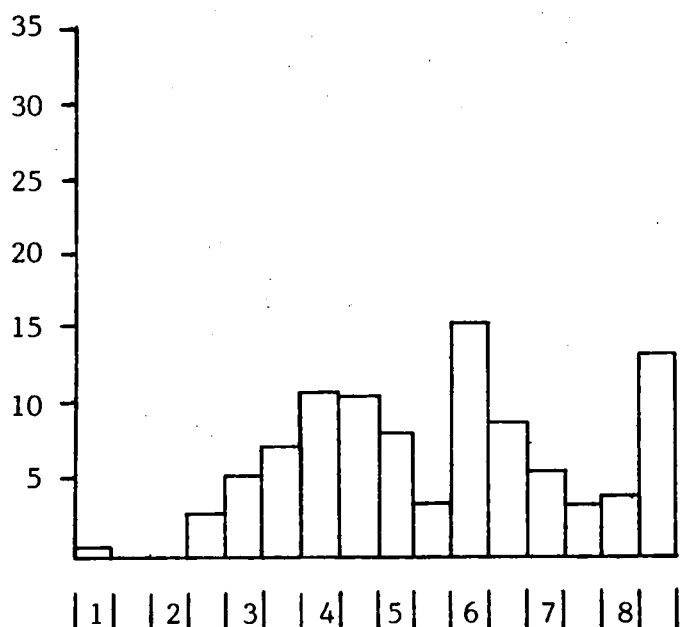

Figuur 3: relatie tussen het aantal Kleine Jagers(%) en de windrichting, 1983+1984 (n=173).

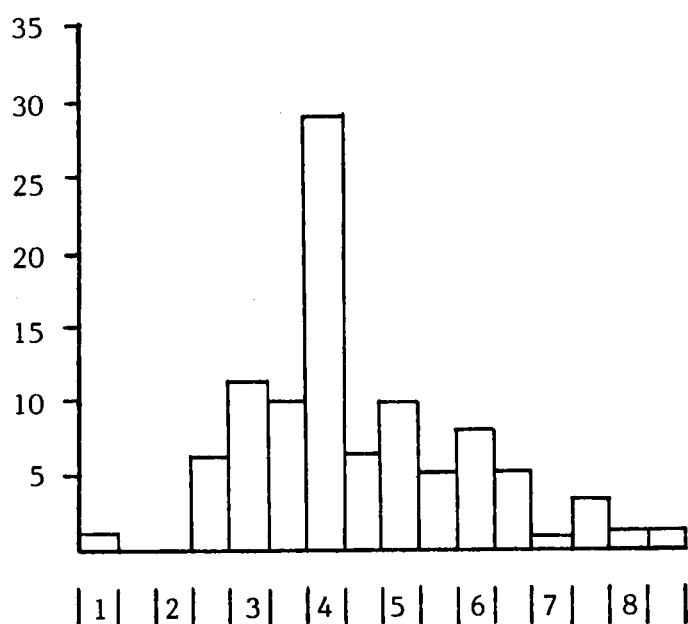

Figuur 4: frequentieverdeling windrichtingen (%) 1983 + 1984.

harde tot stormachtige wind of storm uit W of NW waren de aantallen hoger dan normaal. We moeten hierbij echter wel bedenken dat dergelijke omstandigheden sportadisch voorkomen. Het hogere percentage bij wind uit ZW kan verklaard worden doordat dit overheersende windrichting is (zie figuur 4).

Figuur 5: relatie tussen het aantal Kleine Jagers (%) en de windkracht, 1983 + 1984 (n = 173).

Figuur 6: frequentieverdeling windkrachten (%) 1983 + 1984.

De meeste waarnemingen, n.l. 67%, hadden betrekking op jagende (= parasiterende) vogels. Deze manier van jagen is typerend voor deze soortgroep. Het houdt in dat andere (zee-)vogels langdurig en fel achtervolgd worden opdat deze hun zojuist gevangen prooi loslaten. De jager vangt dit dan op in de lucht of pikt het van het wateroppervlak. Slachtoffers van deze methode zijn meestal Visdief, Noordse Stern, Kok-, Storm- en Zilvermeeuw. Ook soortgenoten werden fel achtervolgd. Jagen in groepsverband, d.w.z. 2-3 ex., werd vooral waargenomen in en rond meeuwenconcentraties. Sterns en meeuwen concentreren zich vooral op voedselrijke plaatsen als de koelwateruitlaat van de Eemscentrale en het kielzog van schepen (met name achter garnalenkotters, veerboten en Butterfahrschepen). Deze plaatsen werken dan ook als een magneet op de aanwezige jagers.

Eénmaal werd waargenomen hoe een Kleine Jager een over zee trekkende Merel achtervolgde, deze ontkwam echter door op de juist passerende veerboot naar Emden te landen. Verder is er nog een waarneming van een Kleine Jager etend aan een dode Zilvermeeuw.

Trekkende vogels werden eigenlijk alleen bij ruw weer gezien zoals op 10 sept. 1984, 23 ex. naar W bij noordwestenwind 8-9. De meeste jagers bleven waarschijnlijk één dag rondhangen om daarna verder te trekken. Vaak werden n.l. op achtereenvolgende dagen steeds verschillende vogels gezien. Gevallen van ex. die langere tijd aanwezig waren, alleen te bepalen bij duidelijk herkenbare individuen, werden driemaal met zekerheid vastgesteld en wel op 6-7 okt., 19-23 okt. en 3-4 nov. Het lijkt zeer waarschijnlijk dat dergelijke gevallen vaker voorkwamen dan uit het voorgaande blijkt; hierdoor zou ook het grote verschil tussen het minimum aantal (71 ex.) en de som van alle dagtotalen (111 ex.) verklaard kunnen worden.

Slechts driemaal werd een ex. aan de grond waargenomen, tweemaal rustend tussen meeuwen en éénmaal aasetend. Zwemmende vogels werden daarentegen veelvuldig gezien.

De groepsgrootte bedroeg overwegend 1-3 ex., zowel bij jagende als trekkende vogels. De grootste groep bedroeg 7 ex. (10 sept. '84).

De in dit verslag gebruikte gegevens zijn gebaseerd op trektellingen uit 1983 en 1984. Om meer gegevens te verzamelen willen we iedereen vragen om waarnemingen van Kleine Jagers in de toekomst aan ons door te geven. Zo mogelijk met vermelding van aantal, fase, leeftijd, activiteit (fouragerend, trekkend etc.), weersomstandigheden en eventuele bijzonderheden.

Dank gaat uit naar de mensen die waarnemingen beschikbaar stelden of behulpzaam waren bij het tellen: Jan Bolhuis, Kees Borrius, Anne v. Dijk, Klaas v. Dijk, Enno Ebels, Jur Furda, Henk v. Leeuwen, Willem de Ruiters, Aart v/d Spoel en Guus de Vries.

Literatuur:

Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher, 1983. De vogels van de provincie Groningen.

Camphuysen, C.J. & Van Dijk, J., 1983. Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. *Limosa* 56: 81-230.

Cramp, S. & Simmons, K.E.L., 1983. *Birds of the western Palearctic*, vol. 3

Glutz von Blotzheim, U.N. & Bauer, K.M. 1982. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, 8/I

Koffijberg, H & Koffijberg, K., 1984. Zeetrekkingen bij de Eemshaven, herfst 1983. *De Grauwe Gors* 12(2) 6-11.

--, (in prep)

Trektellingen Eemshaven in 1984.